

Székely István
Vallás és megismerés

Előzetes megjegyzés: A következőkben a tudatról lesz szó. De tapasztalom sokszor, hogy amikor a tudatról esik szó, a jelenlévők rögtön elálmosodnak. Úgy érzik talán, hogy a tudatnak a praktikus kérdésekhez nincs semmi köze, pedig a tudatunk az élet középpontja. Nem tudunk olyat mondani, ami a tudatunkon kívül lenne. Mert bármi történik is a világban, az a világban élő ember lelkében, gondolkodásában, egyszerűen: először a tudatában jelenik meg. Ha másmilyen tudatunk lenne, akkor a világ másképpen jelenne meg benne, azaz, másmilyen lenne, lehetne. Azonban a tudatot, a megismerést adottnak érezzük, gondoljuk. De ez a gondolat sincs máshol, mint a tudatban van. Olyanná lesz az életünk, amilyen a tudatunk. Aki fegyvert gyárt, elsüti. Előbb meg kellene vizsgálni a tudatban, mi a szándék, mi az érzés. Nem a fegyveren múlik, hogy gyártják.

Mottó: „Megkérdezettén pedig a farizeusoktól, mikor jő el az Isten országa, felele nekik és monda: Az Isten országa nem szemmel láthatólag jő el. Sem azt nem mondják: Ímé itt, vagy: Ímé amott van; mert ímé az Isten országa ti bennetek van.” (Lk 17,20–21)

Amikor a mai ember a keresztény vallásról, keresztény vallásosságról beszél, akkor gondolkodásában (tudatában) szinte óhatatlanul megjelennek a keresztény valláshoz fűződő korabeli eredetű tradíciók, vagy a korabeli történetek, melyeket a Biblia ír le nekünk. Ezzel kapcsolatban szinte semmilyen kifogást nem lehet emelni azon kívül, hogy a mai ember teljesen más, mint aki például jelen volt a golgotai történeteknél. Ha ezt a tényt nem vesszük figyelembe, akkor legalább két súlyos gondolkodási hibát követünk el egyidejűleg.

Az első hiba az, hogy ha a mai, hétköznapi tudatunkkal próbáljuk megközelíteni azokat az eseményeket – amelyeket sem átélői, sem lejegyzői nem ezzel a tudattal éltek át –, hogy egyáltalán nem tudjuk megérteni és átélni a szövegekből a történetek igazi lényegét, hátterét, mindezekről csak mint történelmi eseményekről fogunk tudni gondolkodni.

A másik hiba az, hogy mindezzel egyidejűleg lemondunk arról a lehetőségről is – ha van ilyen lehetőség egyáltalán –, hogy mi, mai emberek, ne csak a korabeli történeteket kutathassuk, hanem azok lényegi forrását, belsőbb megértését is, azaz, hogy mi a jelentősége a mai ember számára. Vagyis a múltba néző mozdulattal egyidejűleg lemondunk arról, hogy magához a valláshoz kicsit is közelebb kerüljünk, mint ahol éppen vagyunk. Hátra nézünk, nem előre.

Minderre ellenetesként mondhatja valaki, hogy az emberi tudat 2000 év óta nem változott semmit sem. De ha ezt a gondolatot következetesen végigvisszük, akkor csak oda juthatunk, hogy így nincs miről beszélnünk, és jobb is, ha nem beszélünk semmiről sem, mert a tudat nem-változása azt is jelentené, hogy most is és minden jövőnkben is Barabbást mondanánk Jézus helyett (Mt 27,21).

Ilyen megfontolások mentén más lehetőségünk nem marad, mint hogy az úgynevezett vallásosság mainál szilárdabb alapjait nem máshol keressük, mint éppen az emberi tudatban, abban a reményben, hogy „Isten országa” tényleg bennünk van (Lukács 17. rész). És ezzel a kereső mozdulattal egyúttal a múltból a jelen és a jövő felé fordulunk. Esetleg az is megtörténhet velünk éppen e mozdulat által, hogy a vallásosságunk nem történelem, nem a múlt felé fordul, hanem aktuálissá vagy korszerűvé válik, a szó legnemesebb értelmében.

Amennyiben a vallást a mindennapi ember pozíciójából szemléljük, akkor nem juthatunk máshoz, mint egy tudati- esetleg filozófiai *tartalomhoz*. És így minden vallásos gondolat és világszemlélet tévgondolattá is válik rögtön, mert mindent az ember gondol, ő beszél róla, ő írja le világnézetként vagy filozófiaként, csak mindeközben elfelejtkezik a saját szerepéről. Nincs joga olyasmiről beszélni, ami rajta kívül lenne esetleg, emberfeletti lenne, mert mindig ő az, a mindennapi ember, aki eközben a kijelentések forrása marad. Ezzel mindaddig küzdhetünk, ameddig rá nem ébredünk arra, hogy a tartalmakon egyáltalán nem tudunk túllépni, ha nem a tudatunk, a *megismerésünk* felé fordulunk, amiben a tartalmak is keletkeznek és megjelennek.

A megismerés még ma is egy szinte fehér területnek számít. A megismerést önmagában, a tudatunkat önmagában egyáltalán nem szoktuk hozzászámítani a világhoz. Így csinálunk tudományt is, anélkül, hogy a megismerésünkön valamit is változtatnánk. Így gondolkodunk a vallás területén is, pontosan azon keretek között, amely keretek között a materialista gondolkodás is működik. A materialista gondolkodás sem számítja a megismerést a világhoz. Ugyanakkor semmit se tudunk mondani, ami ne a *megismerésünkben* jelenne meg éppen a *megismerésünk* által.

Innen nézve viszont már nagyon is korszerűnek tűnik az a vers, amit a Máté-evangéliumában is olvashatunk (Mt 3,2): Térjete meg! Szó szerinti fordításban: Változtassátok meg az elméteket, gondolkodásotokat! (Valamint Mt 4,17; Mk 1,15)

Ha megnézzük azt a tudatot, azt a megismerést, amelyik önmagát nem veszi észre, önmagáról nem tud, csak a tartalmairól – ezek közé értve a vallási tartalmakat is –, akkor azt a kérdést is fel kell tennünk, hogy hol van az, *aki* ezeket a tartalmakat gondolja vagy érzi? Mert őhöz képest minden tartalom „kívül” van. Ő van „belül”, *aki* mindezeket a tartalmakat gondolni és érezni képes. Az ő érzéseiről és az ő gondolkodásáról van szó, tehát a tudatáról. Ő az alany, akinek legbelül kell lennie.

És itt most tetten tudunk érni valamit. Mert azt, hogy mi van benn és mi van kint, azt csak a tudat tudja meghatározni (és ezzel egyben önmagát is meghatározza). Egyfelől: minden tartalom kint van, csak a tartalmak *értése* van benn. Ki húzza meg a határt „kint” és „bent” között? A tudat, vagy másképpen mondva: én, kis é-vel.

Egy kis kitérőt teszünk, hogy tisztázzuk azt, hogy az értés milyen kapcsolatban áll a gondolkodással és a gondolati tartalmakkal, ami a gondolat és a szív értésének területe. (Az evangé-

liumi időkben a szív, az érzés legalább olyan alapvetően vezetett értéshez, mint ma a gondolkodás. Ma nem ez a helyzet. Ez a képesség – mint ki fog derülni – újra megszerezhető.)

1. Minden gondolkodás mögött az értés működik. Az értés nem a gondolkodásnak az eredménye, hanem a forrása.
2. Egy gondolt gondolat megértéshez vezet, amennyiben megértjük. Honnan tudjuk, hogy *ez* egy gondolat, *ez* egy mondat? Onnan, hogy értjük. Miért értjük? Mert a mondatnak *értelme* van.
3. Az értelem – ez jól látható – nem függ a gondolkodástól, a gondolati tartalmaktól, már csak azért sem, mert az értelem dönti el, hogy a gondolkodás értelmes-e vagy sem.
4. Vagyis az értelem nem tartalom, az értelem mindenben belül van. És ha azt mondanám, hogy kívül, azt is a bennem lévő értelem állítaná.

És mindjárt fel is tehetjük a kérdést, hogy honnan van az értelmünk? Mert rögtön észre lehet venni, hogy az értelem, nem valamiféle tanulásnak az eredménye. Mert azt mégsem állíthatjuk, hogy az értelmet értelem nélkül sajátítottuk el. Az értelem olyan ajándék, amit az ember kap, amiért egyáltalán nem tett *még* semmit sem. Tanulni azért lehet, mert értelmünk van.

És ez az értelem – *ahogyan* mi használjuk – felállít egy falat, ez van a „kint” és a „bent” között. Erre a falra nem tudunk rámutatni sem, mert minden rámutatás csak arra történhet, ami kint van. Vagyis a rámutatás csak tartalomra lehetséges.

Anélkül, hogy e fal lebontására irányuló gyakorlatokról most külön beszélnénk, világítsuk meg ennek a falnak a *hatását* a mindennapi szociális életünk és a vallási életünk szempontjából.

Egy példa a mindennapi életünkből: Tegyük fel, hogy akad egy olyan probléma valamelyikünk életében, amit ő egyedül (mármint a fal mögött) nem tud megoldani. Összehív pár megbízható barátot, ismerőst, hogy tanácsot kérjen tőlük. Mindenki elmondja azt, amit gondol. Mindenki segíteni akar, mindenkinek van jó ötlete. Csakhogy minden jó ötlet azé, aki mondja, és ezek az ötletek még csak nem is egyformák. De a feladat az lenne, hogy olyan tanácsot mondjunk, ami nem a mi múltunkból fakad, hanem annak a jövőjéből, aki a tanácsot kéri. De itt van ez a fal, a „kint” és a „bent” fala, és ameddig ez itt van, hiába minden jó szándék és jó akarat, magára hagyjuk a bajbajutottat. Így vagyunk ezzel mindannyian. A fal mögül beszélünk a másik fala mögé. Ezért van mindenki egyedül.

Mit okoz ez a fal a vallási életünkben?

Ezt a kérdést egy evangéliumi történettel világíthatjuk meg. A Máté-evangélium 6. fejezetéről van szó, mindannyian ismerjük, itt kerül közlésre az az ima, amit mi Miatyánk-nak ismerünk.

Érdemes egy kicsit elmerülni a bevezető sorokban is, ahol az imádkozás helyes *módjáról* van szó: „És mikor imádkozol, ne légy olyan, mint a képmutatók, a kik a gyülekezetekben és az utcák szegeletein fenállva szeretnek imádkozni, hogy lássák őket az emberek. Bizony mondom néktek: elvették jutalmukat. / Te pedig a mikor imádkozol, menj be a te belső szobádba, és ajtódat bezárva, imádkozzál a te Atyádhoz, a ki titkon van; és a te Atyád, a ki titkon néz, megfizet néked nyilván. ” (Mt 6,5–6)

Világosan érezhető a „kint” és a „bent” különbözősége ebben a megfogalmazásban. Az imádkozásnak legbelül kell történnie – a legbelsőbb fal mögött (ehhez persze a megismerésnek *már* teljesen meg kell változnia, hogy az ember ezt a falat pontosan kitapints a lélekben) –, és nem kint. Vagyis itt sem a tartalomról van pusztán szó, hanem a *módról*. És ha a cselekvésben a *mód* nem helyes, akkor az ima nem találhat meghallgatásra sem.

Idézzük fel az imádságot, külön figyelve a kihangsúlyozott részekre (Mt 6,9–13):

9. vers: "**Ti** azért így imádkozzatok: **Mi Atyánk**, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved;"
10. vers: "Jöjjön el a te országod; legyen meg a te akaratod, mint a mennyben, úgy a földön is."
11. vers: "A **mi** mindennapi kenyerünket add meg **nékünk** ma."
12. vers: "És bocsásd meg a **mi** vétkeinket, miképen **mi** is megbocsátunk azoknak, a kik **ellenünk** vétkeztek;"
13. vers: "És ne vígy **minket** kísértetbe, de szabadíts meg **minket** a gonosztól. Mert tiéd az ország és a hatalom és a dicsőség mind örökké. Ámen!"

Így ahogyan kihangsúlyoztuk egyrésről azt a *módot*, *ahogyan* ezeket a verseket mondani kell, belülről, azaz nem tartalomként, másrésről pedig azokra a kifejezésekre tettük a hangsúlyt, *ahogyan* az imádság legbelül értendő, feltehetünk egy kérdést? Tudunk-e többes számban imádkozni (feloldva ezzel minden falat)? Vagy inkább az történik, hogy többes számban mondjuk a szöveget, de (a fal mögül) egyes szám első személyben gondoljuk mindeközben?

Ha mindezt észrevesszük, akkor ennek hatalmas jelentősége van. Ugyanis nem csak egy ellentmondást fedezünk fel a kimondott és a legbelül gondolt tartalom között, hanem azt a képességünket is felmutatjuk, hogy erre az ellentmondásra rá tudunk tekinteni. Ez azt jelenti, hogy bizonyos pillanatokban ezt a falat le tudjuk bontani. Ez a tapasztalás konkrét példa erre a lehetőségre, amit ekkor átélhetünk.

És most feltehetjük magunknak a kérdést, hogy ha a tanítás (lásd Miatyánk) arról szól, amit még nem valósítottunk meg, akkor mennyire szól az Újtestamentum a múltról? Nem inkább a jövőt, a jövőnkre vonatkozó útmutatást kellene kiolvasni ezekből a szövegekből? Nem az lenne a keresz-

ténység lényege, hogy megkíséreljük megteremteni azt a *megismerést*, ami nem a múlt felé, hanem a jövő felé mutat? *Ahogyan* az igaz módon olvasható evangéliumokban?

Az evangéliumok tanítása pedig végig erről szól, ennek a falnak a lebontásáról.

Jn 17,23: „Én ő bennök, és te én bennem: hogy tökéletesen egygyé legyenek, és hogy *megismerje* a világ, hogy te küldtél engem, és szeretted őket, a miként engem szeretted.” – figyeljünk fel arra, hogy az idézetben a *megismerésről* van szó (nem elhívésről).

Ennek a falnak, ami közöttünk van, az a lelki következménye is tapasztalható, az, hogy mindenki egyedül érzi magát. És ebben már az is nagyon különös és figyelemre méltó, hogy *mindegyikünk* így érez. Ez az érzés még nagyobb társaságban is felidéződhet. Kiegészíthetjük ezt azzal is, hogy úgy érezzük, hogy senki sem ismer minket. Mert senki sem tud a másik fala mögé jutni.

Mi az, amit eddig körüljárva mind a gondolkodásunkban mind az érzésvilágunkban hiányolunk? Nagyon egyenesen kimondva: lényiségünknek azt az oldalát, akinek a helye közöttünk lenne, aki mindannyiunk *közös lénye* lehetne. Aki nincs „kint” és nincs „bent” sem, hanem *közöttünk*, *közös* lényként. És éppen a mai emberiség számára az is egyre nyilvánvalóbb, hogy ez a hiány vagy hiányosságunk növekvőben van.

Álljunk meg egy pillanatra! Tettünk egy felfedezést. Hol tettük ezt? A tudatban. Pontosan azt találtuk meg, ami nincs ott, amit hiányként élünk meg. A hiány más szavakkal leírva azt jelenti, hogy van valaminek helye a tudatban, ami nincs ott. És egészen jól meg lehet azt is fogalmazni, hogy miről van szó.

Mit tudunk tenni hogy mindezeket változtassunk? Mert olyan cselekvést kellene kitűznünk most, ami arra vezetne, hogy mindazokat a problémákat, amelyek a tanácsadás és a helyes imádkozás kérdéseiben is megfelelően mutatkoznak.

Ezekkel a kérdésekkel eljutottunk egy határhoz. Ez a határ rámutat a már korábban említett falra is. Ugyanis semmit se tudunk tenni, mert bármi, amit valaki tesz, az nem *közös* cselekvés, hanem csak az övé, vagyis nem töri át a falat. És ha valamit többen is tennénk, akkor is állandóan egyeztetnünk kellene egymással. De az egyeztetés ténye már önmagában is azt jelenti, hogy a falat egyáltalán nem törtük át, hiszen különben nem is kellene egyeztetnünk. És azt is végiggondolhatjuk, hogy ha valamit közösen teszünk, az azt is jelenti, hogy *nem én* csinálom, hanem *mi közösen*.

Így aztán tényleg nem marad más hátra, minthogy a tudatunkon, a megismerésünkön változtassunk, mert különben semmi sem fog megváltozni, sem a gondolkodás, sem a szív értése. De a tudatunk, a megismerésünk megváltoztatásával mind a kettő. Ezt a kérdést elég alaposan körüljártuk idáig, mondhatnánk: elmentünk a falig.

Ha végiggondoljuk azt a hiányunkat, amiről eddig szó volt, láthatjuk, hogy pontosan egy olyan lény ideáját festettük fel, akiről az evangéliumok szólnak. Aki közöttünk és bennünk van (lakozik). Vagyis nincs „bent” és nincs „kint”. Jn 4,21: „Monda néki Jézus: Asszony, hidd el nékem, hogy eljő az óra, a mikor *sem nem ezen a hegyen, sem nem Jeruzsálemben* imádjátok az Atyát. ”

Ez a jövőbeli lény, akinek nem határ az a fal, amit a mai ember felépít magában – belül, a tudatban. Olyan lény, aki nem én és nem a másik. Páli idézettel (Gal 2,20): „Élek pedig többé *nem én*, hanem él bennem a Krisztus; ”

A feladat az lenne, hogy el kellene távolítani a falat, hogy a közöttünk élő lényiséget megismerjük. Merthogy lényiségről van szó, más nem jöhet szóba, akit egyszer képesek leszünk teljesen befogadni.

Ez a tudati iskolázásban azt jelenti, hogy a tudatot üressé kell tenni, ki kell üríteni a kész tartalmaktól, mert a tartalom maga a fal. A mai tudat azt érzi, hogy a tartalmak hozzá tartoznak, ezért nehéz lemondani a tartalmakról. De a páli idézet értelmében még azt is hozzátehetjük, hogy nem az énünkről kell lemondanunk. Mert nem az az én, amiről lemondunk, hanem az, *aki* lemond mindezekről és le is tud mondani mindezekről.

Csak ezen a módon lehet megvalósítani az új parancsolatot. Jn 13,43: „Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek; a mint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást.” Ha ezt a verset kicsit közelebből megnézzük, sok minden kiderül az eddigiekre vonatkozóan is.

Az „a mint” kifejezés, ha megnézzük a jelentését, azt jelenti, hogy pontosan ugyanúgy. Ahogy egy égi lény tudja szeretni az embert, egy olyan lény, aki feláldozza magát másokért. Mert ő nem az, *akit* feláldoz, hanem az, *aki* feláldoz.

A görög nyelvben, illetve a bibliában a szeretet kifejezésre két szó is használatos: *fileo* és *agapé*. A *fileo* a földi szeretetet jelöli: kedvelem, szeretem, mert ő is szeret. Az *agapé* az isteni szeretetet jelöli. Itt a „szeressétek egymást” az *agapé*val van kifejezve.

Az *úgy* (szeressétek egymást), *amint* (én) formulával pedig már találkoztunk ma a Miatyánk soraiban is. *Amint* (a mennyben), *azonképpen* (itt). Ahogyan az égi világban, pontosan úgy történjék ez a Földön is. Ez a tanítás, az új testamentum esszenciális tanítása. Az, hogy a Földön – azaz az ember számára – elérhetővé vált a Mennyek országa, ahogyan a mottóban is szerepel. Nem csak hogy elérhetővé válik, hanem beköltözik az emberbe – Isten országa bennetek van – lakozék mi közöttünk (Jn 1,14). A hely minden értelemben kifejezhetetlen, nincs „kint” és nincs „bent”.

Ez a magyarázata annak is, hogy az Újtestamentum, bár a Mennyek országának elközelgéséről szól – a János evangéliumában mind a Keresztelő mind Jézus ezekkel a szavakkal kezdi a prédikációját

–, Isten országáról és királyságáról, de seholsem ad részletes tájékoztatást arról, hogy merre is kell keresni. Mert minden hely és irány megjelölése, minden „merre” és „hol” csak *tartalom* lehetne csak az emberi tudat számára, azaz akadály.

Röviden szóljunk a pedagógiáról is. Számos pedagógiát ismerünk. Hogy lehet ez? Feltételezhetjük, hogy minden pedagógia-alapító jó szándékú. De ameddig fal mögül figyelik a gyereket, mind-egyik pedagógiának óhatatlanul tévedésbe kell esnie, mert nincs *közvetlen* tapasztalása arról, hogy aktuálisan mire van szüksége a gyerekeknek. És ugyanez vonatkozik a pedagógia képviselőire is, a tanárookra is. Ameddig nincs közvetlen *hozzáférésük* a gyerekekhez, addig az iskola csak erőszakszer-vezetként működhet.

„A kereszténység lényege: előrelépni a megismerő erő megismeréséhez (amelyet ajándékba kapunk), az igazi fényhez, amely minden emberi megismerést megvilágít: a megismerés Istenéhez, a Logoshoz, az Igéhez. Általa teremtetett meg a világ, Szelleme által lehet az ember önálló gondolkodó, általa ismerheti meg újból az Atyaistent.

Az abszolút immanens [bennmaradó; bensőleg hozzá tartozó] szellemet önmagunkban átélni annyit jelent, mint tapasztalni azt, ami a megismerésben univerzális: az individualitás magányából belépni az eleven, kozmikus gondolkodás világába. Csak ezáltal jut az ember az Atya megismeréséhez, csak a Krisztus-szellemen keresztül: Ő a világ realitásának forrásaként ismerhető meg, amely a megismerést nem kizárja, hanem tartalmazza: a világ a megvilágított (megismerhető) világ, fényvilág, és ennek forrását Atyaistennek nevezik.”

(Kühlewind: *a hetedik nap vége*, 15. fejezet)

„Az emberiségben a jövőben kifejlődő szabadnak tekinthető vallásosság alapja az lesz, hogy az istenség hasonmását minden emberben felismerik, nemcsak elméletben, hanem a közvetlen élő gyakorlatban. Akkor majd nem létezhet az, hogy az ember kénytelen egy vallásban élni, nem lesz rá szükség, mert az emberek találkozása eleve vallásos cselekmény, szentség lesz, és senkinek se lesz szüksége arra, hogy vallásos életét egy külön egyházban élje meg (tartsa fenn), melynek a fizikai síkon intézményei vannak. Ha az egyház helyesen értelmezi önmagát, úgy csak az lehet a célja, hogy feleslegessé tegye magát a fizikai síkon, mivel az egész élet az érzékfeletti kifejlődése lesz.”

(Rudolf Steiner: *A halál mint az élet átalakulása*, 6. fejezet,
Hogyan tevékenykedik az angyal az asztráلتestünkben? GA 182)

„Az pedig az örök élet, hogy *megismerjenek* téged, az egyedül igaz Istent, és a kit elküldtél, a Jézus Krisztust.” (Jn 17,3)